

KADININ KABURGA KEMİĞİNDEN YARATILMASI MESELESİ (Rivâyetlerin Aslu'l-Hadîs ve Hadis Rivâyet Coğrafyası Açısından Ele Alınması)

Hüseyin AKGÜN*

Makale Bilgisi

Makale Türü: Araştırma Makalesi, **Geliş Tarihi:** 2 Temmuz 2019, **Kabul Tarihi:** 18 Eylül 2019, **Yayın Tarihi:** 30 Eylül 2019, **Atıf:** Akgün, Hüseyin. “Kadının Kaburga Kemikinden Yaratılması Meselesi (Rivâyetlerin Aslu'l-Hadîs ve Hadis Rivâyet Coğrafyası Açısından Ele Alınması)”. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 19/2 (Eylül 2019): 323-338.

<https://doi.org/10.33415/daad.585831>

Article Information

Article Types: Research Article, **Received:** 2 July 2019, **Accepted:** 18 September 2019, **Published:** 30 September 2019, **Cite as:** Akgün, Hüseyin. “Issue of Creation of Women by Ribs (Analyzing Narratives in Terms of ‘Aslu'l-Hadîth and Hadith Narrative Geography)”. *Journal of Academic Research in Religious Sciences* 19/2 (September 2019): 323-338.

<https://doi.org/10.33415/daad.585831>

Öz

Kadının yaratılışı ile ilgili hadisler daha önce bazı araştırmacıların çalışmalarında ele alınmış olmakla birlikte, biz onlardan farklı olarak, kadının kaburga kemiğinden yaratılması ile ilgili düşüncenin kökenini, Sünnî ve Şîî kaynaklarını da dikkate alarak, aslu'l-hadîs ve rivâyet coğrafyası açısından incelemeye çalıştık. Araştırmamızda bu düşüncenin aslında hadislerde değil de tefsirlerde bir temeli olduğunu gördük. Tefsirlere ise bu düşüncenin Tevrat kaynaklı olarak geçtiğini düşünmekteyiz. Bu makalemizde asıl dikkat çekmek istediğimiz husus ise bir hadisin coğrafya ve kültür havzasına bağlı olarak rivâyetleri üzerinde görülen râvî tasarruflarıdır. Nitekim araştırmamızda kadının kaburga kemiğinden yaratılması şeklindeki düşüncenin İslâm'ın ilk yüzyıllarında Hicâz'da değil, Irak ve Horasan gibi bölgelerde kabul gördüğü sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışmamız da göstermiştir ki; hadis rivâyet coğrafyasını dikkate alarak yapılacak çalışmalar, hadislerin aslı ve sıhhatini tespit etmeye bize yeni bazı imkânlar sağlayacaktır.

* Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı, huseyin.akgun@omu.edu.tr, Orcid Id: <https://orcid.org/0000-0002-5335-9901>

Anahtar Kelimeler: Aslu'l-hadis, Hadis Rivâyet Coğrafyası, Kadının Yarattığı, Kaburga Kemiği, Râvi Tasarrufu.

Issue of Creation of Women by Ribs (Analyzing Narratives in Terms of 'Aslu'l-Hadîth and Hadith Narrative Geography)

Abstract

Hadiths on the creation of women have been scrutinized in studies of some of the investigators Unlike them, we endeavoured to analyze the root of the thought of creation of women by ribs in terms of 'aslu'l-hadîth and narrative geography by considering sources of Sunni and Shia. We observed that there is a basis for this thought in hermeneutics, not hadiths. For us, this related thought is placed on interpretations due to the Torah. The point in this paper that we wanted to point out is that the authority of narrative tellers on narratives of hadiths based on geography and culture basin. Indeed, we concluded that the thought of the creation of women by ribs was accepted not in regions such as Khorasan, Iraq, not Hedjaz in the first centuries of Islam. With reference to our research findings, studies that will be conducted by considering hadith narrative geography can provide us new opportunities in determining the original and reliability of hadiths.

Keywords: Aslu'l-hadîth, Hadith Narrative Geography, Creation of Women, Ribs, Alteration of Narrators.

Giriş

Metin bakımından problemlili olduğu düşünölen¹ hadislerden birisi kadının yaratılışı ile ilgili şu hadistir:

“...إِنَّ الْمَرْأَةَ خُلِقَتْ مِنْ ضَلْعٍ...”² = Kadın kaburga kemiğinden yaratılmıştır...²

Söz konusu hadis/leri³ daha önceki bir çalışmamızda⁴ uyguladığımız benzer bir yöntemle aslu'l-hadîs⁵ ve hadis rivâyet coğrafyası⁶ açısından değerlendirerek⁷ rivâyetlerin mahfûz halini ortaya

¹ Bu problem ile ilgili olarak bkz. Sadık Kılıç, “Kadın Erkeğin Kaburga Kemiğine İndirgenecek İkincil Bir Fenomen Değildir!...”, *EKEV Akademi Dergisi - Sosyal Bilimler*, 10/27 (2006), s. 1-20.

² Bkz. Ahmed, *Müsned*, 16: 276 (10446); Buhârî, *Enbiyâ*, 1 (3331); Müslim, *Radâ*, 65 (1468).

³ Bazı küçük lafız farklılıklarıyla bu ifadeyi ihtiva eden farklı coğrafyalarda yaşayan dört sahâbiden çok sayıda rivâyet gelmiştir. Biz bunların tamamını dikkate alarak bir sonuca varmaya çalışacağız.

⁴ Hüseyin Akgün, “İnşikâk-ı Kamer Hâdisesi (Rivâyetlerin Aslu'l-Hadîs ve Hadis Coğrafyası Açısından Ele Alınması)”, *Siyer Araştırmaları Dergisi* 3 (2018): 33-54.

⁵ Aslu'l-hadîs konusunda bkz. Hüseyin Akgün, “Mütekaddimün Âlimlerin Hadislerin Aslı Tespit İçin Kullandıkları İki Kavram: “Aslu'l-Hadîs” ve “Mahfûz””, *Hikmet Yurdu Dergisi* 7/14 (2014): 109-140. Ayrıca bkz. Muammer Bayraktutar, *Hadis Tespit ve Tenkidinde Mahfuz Kavramı ve Değeri*, (Ankara: İlahiyat Yayınları, 2016).

⁶ Bkz. Hüseyin Akgün, *Hadis Rivâyet Coğrafyası*, (İstanbul: İFAV, 2019).

koymaya gayret edeceğiz. Sonrasında ise kadının yaratılışı ile ilgili rivâyetlerin tefsir edebiyatındaki durumunu ele alarak bunun hadislerin naklinde doğurduğu probleme işaret etmeye çalışacağız.

A) Aslu'l-hadîs ve rivâyet coğrafyası araştırması

Aşağıda hadisin farklı rivâyetlerini, eser esaslı bir tasnife tabi tutmak suretiyle, en eski kaynaklardan yeniye doğru ele almaya çalışarak hadisin aslını tespit etmeye çalışacağız. Bunu yaparken rivâyetlerin coğrafi kökeni-metin ilişkisine de dikkat çekeceğiz. Söz konusu hadis bazen değişik bağlam ve lafızlarla da olsa farklı sahâbîlerden rivâyet edilmiştir.

a) Abdullah b. Mes'ûd (ö. 32/652) rivâyetleri

İbn Mes'ûd'dan Süfyân b. Uyeyne'nin (ö. 198/814) naklettiği senedi munkatı' olan bir rivâyette bu hadisin Kûfe'deki formunu Hz. İbrahim'e iletilen bir vahiy olarak görmekteyiz:

Abdürrezzâk ← Süfyân b. Uyeyne (el-Kûfi, el-Mekkî8) ← Şeyh ← Babası: "Câbir9 b. Abdullah (ö. 78/697) kadınlarda gördüğü bazı olumsuzlukları şikâyet etmek üzere Hz. Ömer'in (ö. 23/644) yanına geldi. Ömer ise ona şöyle karşılık verdi: "Muhakkak ki biz de aynı durumla karşı karşıyayız. Öyle ki bir işimi görmek için bir yere gittiğimde karım bana "sen filanca oğullarının kızını görmek için (oraya) gidiyorsun" şeklinde itiraz etmektedir. Bunun üzerine Abdullah b. Mes'ûd, Ömer'e "Sana İbrahim'in (a.s.), Sâre'nin huyunun bozukluğunu Allah'a şikâyeti ile ilgili haber ulaşmadı mı? İbrahim'e cevaben denilmiştir ki: "O, kaburga kemiğinden yaratılmıştır (إِنَّمَا خُلِقَتْ مِنَ الضَّلْعِ)". Bunun üzerine Abdullah ona, "Dininde bir bozukluk görmediğin müddetçe onu olduğu gibi kabul et!" şeklinde bir tavsiyede bulundu. Ömer ise onu met-

⁷ Bu hadisle ilgili müstakil bir kitap çalışması için bkz. Cemal Ağırman, *Kadının Yaratılışı (İlgili Rivâyetler Bağlamında Yeni Bir Yaklaşım)*, (İstanbul: Rağbet, 2001).

⁸ Süfyân'ın rivâyetleri hem Kûfelilerden hem de Mekkelilerdendir. Ancak rivâyet İbn Mes'ûd kaynaklı olduğundan Kûfi olarak değerlendirmek isabetli olacaktır. Zira ondan gelen rivâyetlerin tamamına yakını Kûfe menşelidir (Bkz. Akgün, *Hadis Rivâyet Coğrafyası*, s. 93).

⁹ Diğer bazı rivâyetlerde bu isim Cerîr olarak verilmiştir (Abdullah b. Muhammed İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, nşr. Kemal Yûsuf el-Hût, (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1988), 4: 197 (19271). Krş. Ebû Zeyd Ömer b. Şebbe en-Nümeyrî, *Târîhu'l-Medineti'l-münevvere*, nşr. Fehîm Muhammed Şeltût, (Cidde 1399/1979), 3: 791). Bizim kanaatimiz de bu kişinin Kûfe'de yaşayan Cerîr b. Abdullah (ö. 51/671) olduğu yönündedir.

hederek “Allah senin göğsünü ilimle doldurmuştur” demiştir.¹⁰

Görüldüğü üzere bu rivâyette kadınlarla ilgili söz konusu durum Hz. İbrahim’in Sâre hakkındaki şikâyetine karşılık onun kaburga kemiğinden yaratıldığı şeklinde ifade edilmiştir. Sâre’nin kaburga kemiğinden yaratılması diye bir şey söz konusu olmadığına göre burada bir teşbih dile getirilmek istenmiştir. Diğer bir deyişle Sâre üzerinden kadınların kaburga kemiği gibi narin olduğu belirtilmiştir.

Zayıf olan bu rivâyette Sâre’nin “kaburga kemiğinden yaratıldığı” ile ilgili kısmın hadisin râvisi olan Süfyân b. Uyeyne’nin bir tasarrufu olduğunu düşünmemizin birçok sebebi vardır. Zira bu hadisi rivayet eden diğer bir râvi (Ebû Üsâme el-Kûfî (ö. 201/817)) onu teşbihli olarak “إِنَّ الْمَرْأَةَ مِثْلُ الصَّلْعِ = Kadın kaburga kemiği gibidir” şeklinde nakletmektedir.¹¹ Süfyân diğer bütün rivâyetlerinde de yaratılış versiyonunu kullanmaktadır. Nitekim onun, aşağıda ele alacağımız Ebû Hureyre rivâyetinde¹² de, yaratılış formlu rivâyetiyile, hadisin Medineli olan diğer güvenilir râvileri karşısında şâz kalmaktadır.¹³

Öte yandan benzer bir rivâyet bu sefer maktu’ olarak Ebu’l-Buhterî Saîd b. Feyrûz’dan (ö. 83/702) nakledilmektedir ve bunda da söz konusu ibare “أَنَّ الْمَرْأَةَ كَالصَّلْعِ = Kadın kaburga kemiği gibidir” şeklinde geçmektedir. Hadisin metni tam olarak şu şekildedir: “İbrahim (a.s.) Sâre’nin huyunun bozukluğunu Rabbine şikâyet etti. Allah Teâlâ da ona ‘Kadın kaburga kemiği gibidir. Düzeltmeye kalkarsan onu kırarsın. Onu kendi haline bırakırsan eğri kalır.’ şeklinde vahyetti.”¹⁴

Bu Kûfe menşeli rivâyetlerde hadis Hz. Peygamber’e isnâd edilmemekte, burada Hz. İbrahim’e gönderilen bir vahiyden bahsedilmektedir. Bundan sonraki rivâyetlerin tamamı ise Hz. Peygam-

¹⁰ Ebû Bekir Abdürrezzâk b. Hemmâm es-San’ânî, *el-Musannef*, nşr. Habîburrahmân el-A’zamî, (Beyrut: el-Mektebetü’l-İslâmî, 1983), 7: 303 (13272).

¹¹ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, 4: 197 (19271). Krş. İbn Şebbe, *Târîhu’l-Medineti’l-münevvere*, 3: 791.

¹² Ebû Bekir Abdullah b. Zübeyr b. İsa el-Humeydî, *el-Müsned*, nşr. Habîburrahman el-A’zamî, (Dimaşk: Dâru’s-Sekâ, 1996), 2: 293 (1202).

¹³ Krş. Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, nşr. Şuayb el-Arnaût vdğr., (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 2001), 15: 321 (9524), 494 (9795); Buhârî, *Nikâh*, 78 (5184); Müslim, *Radâ*, 65 (1468).

¹⁴ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, 4: 197 (19269).

ber'den nakledilmektedir. İbrâhimî gelenek içerisinde sözlü olarak nakledilen kadınlarla ilgili bu vahiy, muhtemelen Kitab-ı Mukad-des'te (Yaratılış 2:22) tahrif edilerek¹⁵ Havva'nın yaratılışına konu edilmiştir.

Hadis değişik bir bağlamda, bu sefer Basralılar tarafından Ebû Zer'den, H. İbrahim ile alaka kurmaksızın Hz. Peygamber'e nispet edilerek nakledilmiştir.

b) Ebû Zer el-Gifârî (ö. 32/653) rivâyetleri

Basra kaynaklı olan bu rivâyetler Basralılar tarafından hem teşbihli hem de yaratılışlı formda her iki şekilde de rivâyet edilmiştir.¹⁶

b1) Teşbihli formu:

Abdürrezzâk ← Ma'mer ← Saîd el-Cüreyrî (el-Basrî) ← Ebu'l-Alâ' b. Abdullah b. eş-Şihhîr el-Basrî ← Nuaym b. Ka'neb: "... Ebû Zer'e selam verdim. O sırada karısına bir konuda bir şeyler söylüyordu. Sanki (ondan bir istekte bulundu da) karısı da bunu geri çevirdi. Daha sonra o bunu tekrar etti, eşi de yine aynı şekilde onun isteğini geri çevirdi. Bunun üzerine Ebû Zer şöyle dedi: "Rasûlullah'ın (s.a.v.) sizin hakkınızda söylediği şu sözünü aşacak değilsiniz ya: "Muhakkak ki kadın kaburga kemiği gibidir (كالبضع). Onu düzeltmeye çalışırsan kırılır. Onda yeterince yararlanılabilecek hususiyetler olduğu gibi bir eğrilik de vardır." ...¹⁷

Görüldüğü üzere bu ilk rivâyette kadın sadece kaburga kemiğine benzetilmektedir.

b2) Yaratılışlı formu:

Muhammed b. Abdullah er-Rakâşî ← Abdülvâris (el-Basrî) ← Saîd el-Cüreyrî ← Ebu'l-Alâ' b. Abdullah b. eş-Şihhîr (el-Basrî) ← Nuaym b. Ka'neb Ebû

¹⁵ Bu yöndeki tartışmalar için bkz. Bibel in Gerechter Sprache, "Gott und Adam, keine Rippe und die Schlange, die "mehr drauf" hat", erişim: 3 Mart 2019, <https://www.bibel-in-gerechter-sprache.de/wp-content/uploads/Gen1ff.pdf>. Latinceye 'kaburga' olarak tercüme edilen İbranice ' עֲצָמָה ' kelimesinin farklı anlamda kullanımları için bkz. BibleHub, "6763. tsela", erişim 3 Mart 2019, <https://biblehub.com/hebrew/6763.htm>. Ayrıca bkz. Ağırman, *Kadının Yaratılışı*, 147, 179; Hatice K. Arpaguş, "Kur'an Perspektifinden Yaratılış İtibariyle Kadına Bakış", *Tarihten Günümüze Kur'an'a Yaklaşımlar*, (İstanbul: İlim Yayma Vakfı Kur'an ve Tefsir Akademisi, 2010), 605.

¹⁶ Bu formlardan biri veya her ikisinden sahâbe sorumlu olabileceği gibi bunlar sonraki râvilerin bir tasarrufu da olabilir. Ancak çalışmamızda, hadisin lafzından kimin sorumlu olduğu değil, ilk dönem hangi coğrafyada nakledildiği önem arz etmektedir.

¹⁷ Abdürrezzâk, *Musannef*, 4: 301 (7878).

Zer ← Rasûlullah (s.a.v.): “Muhakkak ki kadın bir kaburga kemiğinden (مِنْ ضَلْعٍ) yaratılmıştır. Onu düzeltmeye çalışırsan kırarsın. O halde ona nazik davran! Çünkü onda bir eğriliğin yanı sıra yeterince yararlanılabilecek hususiyetler de vardır.”¹⁸

Söz konusu hadis aynı dönemlerde Basralılardan Semure b. Cündeb aracılığıyla, yaratılışla ilgili olarak munkatı’ bir hadis şeklinde de nakledilmektedir.

c) Semure b. Cündeb (ö. 60/680) rivâyeti

Hevze b. Halife ← Avf (el-Basrî) ← Adamın biri Semure b. Cündeb’i, Basra camiinin minberinde şöyle derken işittiğini haber vermektedir: “Rasûlullah’ın (s.a.v.) şöyle dediğini işittim: “Muhakkak ki kadın bir kaburga kemiğinden (مِنْ ضَلْعٍ) yaratılmıştır. Sen kaburga kemiğini düzeltmek istersen onu kırarsın. Öyleyse ona nazik davran ki onunla yaşayabilesin, ona nazik davran ki onunla yaşayabilesin!”¹⁹

Görüldüğü üzere Basralılar hadisi farklı sahâbîlere isnâdla hem teşbihli hem de yaratılışlı formda rivâyet etmişlerdir.²⁰ Biz bu teşbihli rivâyetlerin Medine etkisindeki mahfûz olan rivâyetler olduğunu düşünmekteyiz.

Hz. Aişe’den gelen Medine menşeli²¹ diğer bazı rivâyetler ise yine teşbihli formdadır.

d) Aişe bint Ebî Bekir (ö. 58/678) rivâyeti

Hâlid ← İsmail b. Ayyâş ← Hişâm b. Urve el-Medenî ← Babası ← Hz. Aişe ← Rasûlullah: “Muhakkak ki kadın kaburga kemiği gibidir (مِثْلُ الضَّلْعِ). Onu düzeltmeye çalışırsan kırarsın.”²²

Medine menşeli Ebû Hureyre rivâyetleri de teşbihli formda gelmektedir.

¹⁸ Ebû Muhammed Abdullah b Abdurrahman ed-Dârimî, *Müsnedü’l-Dârimî*, nşr. Hüseyin Selim Esedü’l-Dârânî, (Riyad: Dâru’l-Muğnî, 2000), 3: 1425 (2267).

¹⁹ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, 4: 197 (19270).

²⁰ Burada şunu hatırlatmak isteriz ki, hadisin bize ulaşan lafzının sahabeye mi yahut sonraki râvîlere mi ait olduğunu tespit etmemiz elimizdeki sınırlı sayıdaki rivayetlerle mümkün olmamıştır. Dolayısıyla bizim asıl odaklandığımız husus hadislerin hangi coğrafyada hangi formda nakledildiği olmuştur.

²¹ Hadisin menşeiini tespitinde isnâdın sonunun esas alındığını belirtmek isteriz. Zira hadisler tedvin dönemi sonrası farklı coğrafyalara dağıldığından, senedin başlarındaki farklı şehirlerden râvîlere rastlayabilmekteyiz (Bu hususta bkz. Akgün, *Hadis Rivâyet Coğrafyası*, s. 238 vd.

²² Ebu’l-Heysem Hâlid b. Mirdâs es-Serrâc, *el-Cüz’ü min hadîsi Ebi’l-Heysem Hâlid b. Mirdâs es-Serrâc*, nşr. Emre Yazıcı, (Beyrut: Dâru’l-Beşâir’l-İslâmiyye, 2014), 48 (40).

e) Ebû Hureyre (ö. 58/678) rivâyetleri

Ebû Hureyre, Rasûlullah'ın şöyle dediğini haber verdi: “Kadın kaburga kemiği gibidir (كَالصَّلَعِ). Onu (kemiği) düzeltmeye çabalarsan kırarsın. Olduğu gibi bırakırsan ondaki eğriliğe rağmen ondan istifade edersin.”²³

Müslim, *Sahîh*'inde asıl olarak Medenî rivâyeti ilk olarak zikretmekte, sonrasında Kûfelilerin rivâyetine yer vermektedir.²⁴ Dolayısıyla ona göre en sağlam ve mahfûz olan rivâyet teşbihli olandır, diyebiliriz.

Ebû Hureyre'den bu hadisi, Saîd b. el-Müseyyeb, el-A'rec, Aclân²⁵ mevlâ Fâtıma bint Utbe gibi Medineli râvileri teşbihli formla rivâyet ederlerken, sadece Kûfeli Selmân Ebû Hâzım el-Eşca'²⁶ kadının kaburgadan yaratıldığı şeklindeki formuyla nakletmektedir.

Medinelilerden gelen bir rivâyeti, aslında kendisi de bir Kûfeli olan Süfyân b. Uyeyne (ö. 198/814) muhtemelen Kûfelilerin rivâyetlerinin etkisi altında yaratılma formuyla nakletmektedir. Ancak bu tarîkin diğer râvileri olan Mâlik b. Enes (ö. 179/795),²⁷ İbn İshâk (ö. 151/768)²⁸ ve Verkâ' b. Ömer²⁹ ondan farklı olarak teşbihli formu kullanmaktadırlar. Bu da Süfyân'ın söz konusu rivâyetin naklinde hatalı olduğunu göstermektedir.³⁰

²³ Ahmed, *Müsned*, 15: 321 (9524); Dârimî, *Müsned*, 3: 1426 (2268); Buhârî, Nikâh, 79 (5184); Tirmizî, Talâk, 12 (1188).

²⁴ Müslim, Radâ', 65 (1468).

²⁵ Hâkim (ö. 405/1014), her ne kadar Aclân'dan senedsiz olarak yaratılışlı bir rivâyeti şahid olarak zikretse de (Ebû Abdullah İbnü'l-Beyyî' Muhammed Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, thk. Mustafa Abdülkadir Atâ (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1990/1411, 4: 192 (7334)) bunun Aclân'dan gelen diğer bütün rivâyetlere muhalif olduğu apaçıktır (Kırş. Ahmed, *Müsned*, 15: 321; Ebu'l-Hasan Alâeddin Ali b. Balaban b. Abdullah İbn Hibbân, *el-İhsân fî takrîbi Sahîhi İbn Hibbân*, thk. Şuayb el-Arnaut, (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1988/1408), 9: 487 (4180)).

²⁶ Bkz. İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, 4: 197 (19272); Buhârî, Enbiyâ, 1 (3331); Müslim, Radâ', 60 (1468).

²⁷ Ebû Mervân Abdülmelik b. Habîb b. Süleymân İbn Habib Sülemî, *Kitâbu Edebi'n-nisâ = Kitâbü'l-Gâye ve'n-nihâye*, nşr. Abdülmecid Türki, (Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1992), 252; Buhârî, Nikâh, 78 (5184).

²⁸ Ahmed, *Müsned*, 15: 494 (9795).

²⁹ Ahmed, *Müsned*, 16: 499 (10856).

³⁰ Süfyân b. Uyeyne'nin zabtıyla ilgili bazı sorunlar için bkz. Ebû Abdullah Şemseddîn ez-Zehabî, *Şiyeru a'lâmi'n-nübelâ*, thk. Şuayb Arnaut, (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1405/1985), 8: 465; Ebu'l-Ferec Zeynüddîn Abdurrahman b. Ahmed İbn Receb, *Şerhu İlel't-Tirmizî*, thk. Hemmâm Abdurrahim Saîd, (Zerkâ: Mektebetü'l-Menâr, 1987), 2: 776.

Medineliler ile Iraklıların bu rivâyet farklılığında, kültürün ma-na ile rivâyete etkisinden³¹ bahsetmemiz mümkündür.

f) Şîa'nın rivâyetleri

Şîî hadis literatüründe her ne kadar yaratılışlı³² versiyonlara da yer verilmiş olsa da, Küleynî'nin (ö. 329/941) *el-Kâfî* adlı Şîilerce en muteber eserde hem Hz. Peygamber'le hem de İbrahim (a.s.) ile bağlantılı sadece teşbihli versiyonlara yer verilmektedir.

Bunlardan ilkinde göre Rasûlullah şöyle dedi: “Muhakkak ki ka-dının durumu, eğri kaburga kemiğinin durumuna (مَثَلُ الصُّلْعِ الْمَعْوَجِّ) benzemektedir. Eğer onu (kaburga kemiğini) olduğu gibi bırakırsan ondan faydalanırsın. Eğer onu düzeltmeye kalkarsan kırarsın.”

el-Kâfî'de aynı yerdeki ikinci rivâyet ise doğrudan İmam Ca'fer'den (ö. 148/765) rivâyet edilmektedir: “Muhakkak ki İbra-him (a.s.), Sâre'nin huyunun bozukluğunu Allah'a (azze ve celle) şikâyet etti. Bunun üzerine Allah Teâlâ ona “Muhakkak ki kadının durumu, eğri kaburga kemiğinin durumuna (مَثَلُ الصُّلْعِ الْمَعْوَجِّ) benze-mektedir. Eğer onu (kaburga kemiği) düzeltmeye kalkarsan kırar-sın. Eğer olduğu gibi bırakırsan ondan yararlanırsın. Ona sabret!”³³

Yukarıda görüldüğü üzere her iki rivâyet de Sünnî kaynaklar-dakiler ile hemen hemen aynıdır. Burada dikkati çeken *el-Kâfî*'de hadisin yaratılışlı versiyonuna yer verilmemesidir. Bu durumu her üç hadisin Medine'de yaşayan İmam Ca'fer'den gelmesine bağla-maktayız.³⁴ Hatta diğer bir rivâyette onun Kûfeli muhatabının Havvâ'nın kaburga kemiğinden yaratıldığı iddiasına itirazı ile ilgili şöyle bir haber nakledilmektedir:

Ebu'l-Mikdâm Sâbit b. Hürmüz (el-Kûfî) anlatıyor: “İmam Ca'fer'e, Allah'ın Havvâ'yı neden yarattığını sordum”. “Bu ko-nuda halk³⁵ ne diyor?” dedi. Ben de onların, “Muhakkak ki

³¹ Bkz. Yavuz Ünal, *Hadisin Doğuş ve Gelişim Tarihine Yeniden Bakış*, (Samsun: Etüt Yayınları, 2001), 91; Mehmet Görmez, “Hadislerde Delâlet Sorunu”, *Güncel Dinî Me-seleler Birinci İhtisas Toplantısı (Tebliğ ve Müzakereler)* (Ankara, 02-06 Ekim 2002), (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2004), 232-234.

³² Bkz. Muhammed Bâkır b. Muhammed el-Meclisî, *Bihâru'l-envâri'l-câmia li-düreri ahhâri'l-eimmeti'l-athâr*, 4. Baskı, (Beyrut: Müessesetü'l-Vefâ, 1404/1984), 11: 99-100.

³³ Muhammed b. Ya'kûb el-Küleynî, *el-Kâfî*, (Beyrut: Menşûrâtu'l-Fecr, 2007), 5: 310.

³⁴ İmam Ca'fer'in Medine'de yaşadığı bilinmektedir (Bkz. Mustafa Öz, “Ca'fer es-Sâdık”, *DİA*).

³⁵ Burada halktan kasıt muhtemelen Kûfeliler. Zira bu soruyu soran kişinin Kûfeli oldu-ğu bilinmektedir.

Allah onu Âdem'in kaburga kemiklerinin birinden yarattı" dediklerini söyledim. O da cevaben bana "Onlar yalan söylediler. Allah onu kaburga kemiği dışında bir şeyden yaratmaktan aciz mi ki?" dedi. Ben de ona "Ey Allah Rasûlü'nün oğlu! O halde onu hangi maddeden yarattı?" diye sordum. Bunun üzerine İmam Ca'fer, "Babam, kendi babalarından rivâyet ettiğine göre Rasûlullah bu konuda şöyle demiştir: "Muhakkak ki Allah Tebâreke ve Teâlâ balçıktan bir tutam aldı ve sağ eliyle kardı -O'nun iki eli de sağdır- ve ondan Âdem'i yarattı. Sonra balçıktan bir miktar arttı. İşte ondan da Havvâ'yı yarattı."³⁶

Yukarıdaki rivâyetin bir aslının olup olmadığı şüpheli olmakla birlikte, en azından hicrî II. yüzyılın ortalarında bu konuda bir tartışmanın olduğunu bize haber vermektedir. Ayrıca burada bizim dikkat çekmek istediğimiz husus konumuzla ilgili olan bu hadis Şîf kaynaklı da olsa Medine menşeli olduğunda teşbihli olarak nakledilmektedir.

Görüldüğü üzere hadisin Hz. İbrahim ile olan bağına sadece Kûfeliler (İbn Mes'ûd ve Ebu'l-Buhterî rivâyetleri) ve Şîa nakletmektedir. Ebu'l-Hasen el-İclî (ö. 261/875), Ebu'l-Buhterî'de Şîa'ya temayül bulunduğunu söylemektedir.³⁷ Bu da söz konusu rivâyetin daha çok Kûfe'de Şîiler arasında yaygın olduğunu göstermektedir, diyebiliriz.

Basralıların Ebû Zer'den rivâyetleri hem teşbihli, hem de yaratılışlı olarak, Semure rivâyetleri ise yaratılışlı formatında rivâyet edilmektedirler. Medinelilerin rivâyetlerine gelecek olursak bunların tamamında teşbihli form bulunmaktadır. Dolayısıyla yaratılış formuna sadece Kûfe ve Basralıların rivâyetlerinde rastlıyoruz. Bunun, Irak'ın yabancı kültürlerin tesirine daha açık olması ile ilgili olduğunu düşünmekteyiz.³⁸ Nitekim bu tesiri tefsir kitaplarında da görmekteyiz.

³⁶ Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, 11: 116.

³⁷ Ebu'l-Hasen Ahmed b. Abdullah el-İclî, *Ma'rifeü's-sikât*, nşr. Abdulaîm Abdulazîm, el-Bestevî, (Medine: Mektebetü'd-Dâr, 1985), 2: 386.

³⁸ Cemal Ağırman da Tevrat kaynaklı rivâyet ve anlayışının İslam toplumunda giderek egemen olduğu, buna bağlı olarak hadisin teşbihli versiyonunun yaratma lafzını içeren versiyona sonradan dönüştüğünü ifade etmektedir (Ağırman, *Kadının Yaratılışı*, 179). Ağırman'ın ulaştığı bu sonuç büyük oranda isabetli olmakla birlikte, biz bu görüşün İslam toplumunun genelinde değil de, yabancı kültürlerin tesirine daha açık olan özellikle Irak bölgesindeki Müslümanlar arasında yaygın olduğunu savunmaktayız.

B) Tefsirlerdeki Rivâyetler

Tefsirlerdeki rivâyetlere geçmeden önce şu hususa dikkat çekmemiz gerekmektedir: İster teşbihli, ister yaratılışlı formda olsun bütün merfû hadis rivâyetleri, kadının nezâketi ve hassasiyetine vurgu bağlamıyla nakledilmişlerdir. Halbuki bu durum tefsirlerde tamamen ontolojik bir mesele olarak ele alınmıştır.

Havvâ'nın kaburga kemiğinden yaratıldığı bilgisi ilk olarak Mücâhid (ö. 103/721), Vehb b. Münebbih (ö. 114/732), Katâde (ö. 117/735)³⁹ ve Mukâtil b. Süleyman el-Belhî (ö. 150/767)⁴⁰ gibi Iraklı ve Horasanlı müfessirlerden nakledilmektedir. Ancak bu bilgi hiçbirinde Hz. Peygamber'e dayandırılmamaktadır.

Meselâ Mücâhid, Nisâ sûresi 1. ayetindeki {الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ} nefsi-vâhidenin Âdem olduğundan,⁴¹ ayetini {وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا} kısmını tefsir ederken ise Havvâ'nın Âdem'in (en kısa olan) alt kaburga kemiğinden yaratıldığından söz etmektedir.⁴²

Yine İsrâilî haberler uzmanı Vehb b. Münebbih (ö. 114/732) "Allah Teâlâ Havvâ'yı, Âdem'in sol kaburga kemiğinden yarattı" demektedir.⁴³ Vehb, Yemen'de dünyaya geldiği ve burada yaşadığı halde onun baba yurdu olan Horasanla da sürekli irtibatlı olduğu bilinmektedir.⁴⁴

Bunlardan farklı olarak İbn İshâk'ın bu bilginin kaynağını Ehl-i Kitâb'a⁴⁵ da nispet etmesi dikkat çekmektedir:

³⁹ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Tefsîru't-Taberî (Câmiu'l-beyân fi te'vili'l-Kur'ân)*, nşr. Ahmed Muhammed Şâkir, (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2000), 20: 86.

⁴⁰ Ebu'l-Hasen Mukâtil b. Süleymân el-Belhî, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, nşr. Abdullah Mahmud Şahhâte, (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâs, 1423/2002), 1: 355.

⁴¹ *Nefs-i vâhide* konusundaki tartışmalar için bkz. Kılıç, "Kadın Erkeğin Kaburga Kemiğine İndirgenecek İkincil Bir Fenomen Değildir!...", s. 4 vd. Ayrıca Havvâ'nın Âdem ile aynı özden (*ha-adam*) yaratıldığı yönündeki batılı bir yorum için bkz. Mary Phil Korsak, "Havva, Kötü mü Yoksa İftiraya mı Uğradı?", çev. Cengiz Batuk, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 31 (2011), s. 283 vd.

⁴² Ebu'l-Haccâc Mücâhid b. Cebr, *Tefsîru Mücâhid*, nşr. Muhammed Abdüsselam Ebu'n-Nîl, (Kahire: Dâru'l-Fikri'l-İslâmî el-Hadîse, 1410/1989), 265. Krş. Ebû Abdullah Süfyan b. Saîd b. Mesrûk es-Sevrî, *Tefsîru Süfyan es-Sevrî*, (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1983), 85; Ebû Abdullah Muhammed b. Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, nşr. Muhammed Abdülkâdir Atâ, (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1990), 1: 34.

⁴³ Ebû Muhammed Abdülmelik b. Hişâm el-Hımyerî, *et-Ticân fi milûki Hımyer*, (San'a: Merkezü'd-dirâsât ve'l-ebhâs el-Yemeniyye, 1347/1929), 14. Vehb, bazı âlimlerin Havvâ'nın topraktan yaratıldığını savunduğunu da nakletmektedir.

⁴⁴ Bkz. Mehmet Emin Özafşar ve Mahmut Demir, "Vehb b. Münebbih", *DİA*.

⁴⁵ Nitekim Tevrat'ta bu konuda şöyle denilmektedir: "Rab Tanrı Âdem'e derin bir uyku verdi. Âdem uyurken, Rab Tanrı onun kaburga kemiklerinden birini alıp yerini etle

İbn İshâk: “Tevrat’ı ve diğer ilimleri bilen Ehl-i Kitâb âlimlerinden, İbn Abbâs’tan ve diğer bazılarında bize ulaştığına göre; Âdem (a.s.) uyutuldu, sonra (Allah) sol tarafındaki kaburga kemiklerinden birini aldı... eşi Havvâ’yı yarattı...”⁴⁶

İsrâiliyât bilgisiyle de meşhur olan Abdullah b. Amr’ın (ö. 65/685) da Havva’nın Âdem’in sol kaburga kemiğinden yaratıldığını söylediği haber verilmektedir.⁴⁷

Burada dikkat çeken bir husus, hadis kitaplarından farklı olarak, tefsir kitaplarının hiçbirinde kadının kaburga kemiğine benzetilmemesi, sadece ontolojik olarak ele alınmasıdır. Bunun nedeni tefsircilerin, kadınlara nazik davranmayı tavsiye eden teşbihli hadislerin kadının yaratılışı ile ilgili olmadığını düşünmüş olmaları ile ilgili olabilir.

Görüldüğü üzere aslında hadislerin tamamı kadının nezaketi ve hassasiyeti ile ilgiliyken, diğer kültürlerin ve bunların etkilediği tefsirlerin etkisiyle ontolojik bir bilgiye dönüştürülmüştür. Zira hadis, kadının yaratılışına dair bilgi vermeyi değil, erkek-kadın ilişkileri bağlamında onlara iyi muamele etmeyi tavsiye etmek maksadıyla söylenmiştir.⁴⁸ Nitekim tespit edebildiğimiz kadarıyla bu hadisi eserlerinde tahrîç eden İbn Ebî Şeybe,⁴⁹ Dârimî,⁵⁰ Tirmizî,⁵¹ Nesâî⁵² ve Nevevî (Müslim)⁵³ gibi musannifler bu hadisleri daha çok ‘müdârât’ veya ‘vasiyyet’ bâb başlıkları altında vermeyi uygun görmüşlerdir. Bunun tek istisnası Buhârî’nin bu hadisi iki yerde söz konusu bâb başlıkları altında zikrettiği gibi,⁵⁴ diğer bir yerde

kapadı. Âdem’den aldığı kaburga kemiğinden bir kadın yaratarak onu Âdem’e getirdi.” (Yaratılış 2/21-22).

⁴⁶ Taberî, *Tefsîr*, 7: 516.

⁴⁷ Ebû Bekir Muhammed b. İbrahim İbnü’l-Münzîr, *Kitâbu Tefsîri’l-Kur’ân*, nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî, (Medine: Dâru’l-Meâsir, 2002), 2: 547.

⁴⁸ Musa Carullah, *Uzun Günlerde Oruç*, nşr. Abdullah Kahraman, (İstanbul: İz Yayıncılık, 2009), 51; Salih Kesgin, “Âyetleri Anlamada Hadis Algısının Etkisi -Nisâ Sûresi- 1. Ayet Ekseninde Bir Tahlil Denemesi-”, *Tarihten Günümüze Kur’an İlimleri ve Tefsir Usûlü*, 2009, 485.

⁴⁹ İbn Ebî Şeybe, *Musanef*, 4: 197 (19269) vd.

⁵⁰ Dârimî, *Müsned*, 3: 1425 (2267).

⁵¹ Tirmizî, *Talâk*, 12 (1188).

⁵² Nesâî, *Sünenü’l-kübrâ*, 8: 251 (9095).

⁵³ Müslim’in *Sahîh*’inin bâb başlıklarını Nevevî’nin koyduğu bilinmektedir (M. Yaşar Kandemir, “el-Câmiu’s-Sahîh”, *DİA*).

⁵⁴ Buhârî, *Nikâh*, 79 (5184); *Nikâh*, 80 (5185).

‘Âdem’in ve zürriyetinin yaratılışı’ başlığı altında da zikretmiş⁵⁵ olmasındır.⁵⁶

Sonuç

Kadınların kaburga kemiğinden yaratılması veya ona benzetilmesi ile ilgili, farklı coğrafyalarda yaşayan dört sahâbîden çok sayıda merfû ve mevkûf rivâyetler gelmiştir. Ayrıca Şîî kaynaklarda da bu mahiyette rivâyetler olduğunu tespit ettik.

Sonuç olarak kadının kaburga kemiğinden yaratıldığı inancının merfû hadislerde bir karşılığı olmadığı açıkça görülmektedir. Zira hadislerde anlatılan kadının nezâketi ve onlara nasıl davranmak gerektiği hususudur. Nitekim bu bağlama uygun olarak ister Sünnî ister Şîî olsun, Medinelilerin rivâyetlerinde kadınlar kaburga kemiğine benzetilmekte, onların kaburga kemiğinden yaratıldığı şeklinde bir ifade kullanılmamaktadır. Dolayısıyla bu bağlamda hadislerin lafızlarında görülen ve yaratılışı çağrıştıran ifadeler, özellikle Iraklı râvilerin diğer kültürlerin ve bunların tesiri altındaki ilk tefsirlerin etkisiyle hadisin metni üzerindeki tasarruflarından ibarettir. Diğer bir deyişle râvilerin yaşadıkları coğrafyadaki kültürel algıları, hadisi mânen rivâyet ederken bu şekilde bir tasarrufa gitmelerine neden olmuştur denilebilir.

Tefsirlere gelince bunlardaki rivâyetlerin çoğunun mevkûf ve maktu’ nitelikte, insanın yaratılışı bağlamında sevk edilen rivâyetler olduğu görülmüştür. Dolayısıyla bu bilginin kaynağının Ehl-i kitâb olduğu rahatlıkla söylenebilir.

O halde kadının kaburga kemiğinden yaratıldığı yönündeki inancın büyük oranda Tevrat kültürü tesiri altındaki tefsirlerden ve bunların da etki ettiği illetli hadislerden kaynaklandığını söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

Abdürrezzâk, Ebû Bekir b. Hemmâm es-San’ânî. *el-Musannef*, Nşr. Habîburrahmân el-A’zamî. Beyrut: el-Mektebetü’l-İslâmî, 1983.

Ağırman, Cemal. *Kadının Yaratılışı (İlgili Rivâyetler Bağlamında Yeni Bir Yaklaşım)*. İstanbul: Rağbet, 2001.

Ahmed b. Hanbel. *el-Müsned*. Nşr. Şuayb el-Arnaût vdğr. Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 2001.

⁵⁵ Buhârî, Enbiyâ, 1 (3331).

⁵⁶ Hatta Küleynî’nin el-Kâfî’sinde dahi hadisler “Müdârâtü’z-zevce” bâb başlığı altında yer almaktadırlar.

- Akgün, Hüseyin. *Hadis Rivâyet Coğrafyası*. İstanbul: İFAV, 2019.
- Akgün, Hüseyin. “İnşikâk-ı Kamer Hâdisesi (Rivâyetlerin Aslu'l-Hadis ve Hadis Coğrafyası Açısından Ele Alınması)”. *Siyer Araştırmaları Dergisi* 3 (2018): 33-54.
- Akgün Hüseyin. “Mütekaddimün Âlimlerin Hadislerin Ashını Tespit İçin Kullandıkları İki Kavram: “Aslu'l-Hadis” ve “Mahfûz””. *Hikmet Yurdu* 7/14 (2014): 109-140.
- Arpaguş, Hatice K. “Kur'an Perspektifinden Yaratılış İtibariyle Kadına Bakış”. *Tarihten Günümüze Kur'an'a Yaklaşımlar*. İstanbul: İlim Yayma Vakfı Kur'an ve Tefsir Akademisi, 2010: 587-606.
- Bayraktutar, Muammer. *Hadis Tespit ve Tenkidinde Mahfuz Kavramı ve Değeri*. Ankara: İlahiyat Yayınları, 2016.
- Bibel in Gerechter Sprache. “Gott und Adam, keine Rippe und die Schlange, die “mehr drauf” hat”. Erişim: 03.03.2019, <https://www.bibel-in-gerechter-sprache.de/wp-content/uploads/Gen1ff.pdf>.
- BibleHub. “6763. tsela”. Erişim 03.03.2019. <https://biblehub.com/hebrew/6763.htm>.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b Abdurrahman. *Müsnedü'd-Dârimî*. Nşr. Hüseyin Selim Esedü'd-Dârânî. Riyad: Dâru'l-Muğni, 2000.
- Demir, Mahmut ve Mehmet Emin Özafşar. “Vehb b. Münebbih”. *DİA*.
- Hâkim en-Nisâbü'rî, Ebû Abdullah İbnü'l-Beyyî Muhammed. *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*. thk. Mustafa Abdülkadir Atâ. 4 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1990/1411.
- İbn Habîb es-Sülemî, Ebû Mervân Abdülmelik b. Habîb b. Süleymân. *Kitâbu Edebi'n-nisâ = Kitâbü'l-Gâye ve'n-nihâye*. Nşr. Abdülmecid Türki, Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1992.
- Görmez, Mehmet. “Hadislerde Delâlet Sorunu”. *Güncel Dinî Meseleler Birinci İhtisas Toplantısı* (Ankara, 02-06 Ekim 2002): 225-240. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2004.
- Humeydî, Ebû Bekir Abdullah b. Zübeyr b. İsa. *el-Müsned*, Nşr. Habîburrahman el-A'zamî. Dimaşk: Dâru's-Sekâ, 1996.
- Iclî, Ebu'l-Hasen Ahmed b. Abdullah. *Ma'rifeü's-sikât*, Nşr. Abdülalîm Abdulazîm el-Bestevî. 2 Cilt. Medine: Mektebetü'd-Dâr, 1985.
- İbn Ebî Şeybe, Abdullah b. Muhammed. *el-Musannef*. Nşr. Kemal Yûsuf el-Hût. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1988.
- İbn Hibbân, Ebu'l-Hasan Alâeddin Ali b. Balaban b. Abdullah. *el-İhsân fî takrîbi Sahîhi İbn Hibbân*. thk. Şuayb el-Arnaût. 18 cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1988/1408.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik b. Hişâm el-Himyerî. *et-Ticân fî mü'lûki Himyer*. San'a: Merkezü'd-dirâsât ve'l-ebhâs el-Yemeniyye, 1347/1929 (Eserin Vehb b. Münebbih'e ait olup İbn Hişâm tarafından rivayet edildiği ileri sürülmektedir).
- İbn Receb, Ebu'l-Ferec Zeynüddîn Abdurrahman b. Ahmed. *Şerhu İleli't-Tirmizî*. thk. Hemmâm Abdurrahim Saîd, 2 Cilt. Zerkâ: Mektebetü'l-Menâr, 1987.
- İbn Sa'd, Ebû Abdullah Muhammed b. Sa'd. *et-Tabakâtü'l-kübrâ*. Nşr. Muhammed Abdülkadir Atâ. 8 Cilt. Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1990.
- İbn Şebbe, Ebû Zeyd Ömer b. Şebbe en-Nümeyrî. *Târîhu'l-Medineti'l-münevver*. Nşr. Fehîm Muhammed Şeltût. Cidde 1399/1979.
- İbnü'l-Münzîr, Ebû Bekir Muhammed b. İbrahim. *Kitâbu Tefsîri'l-Kur'ân*. Nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî. Medine: Dâru'l-Meâsir, 2002.
- Kandemir, M. Yaşar. “el-Câmiu's-Sahîh (Müslim)”. *DİA*.
- Kesgin, Salih. “Âyetleri Anlamada Hadis Algısının Etkisi -Nisâ Sûresi 1. Ayet Ekseninde Bir Tahlil Denemesi-”. *Tarihten Günümüze Kur'an İlimleri ve Tefsir Usûlü*. 2009: 477-490.

- Kılıç, Sadık. "Kadın Erkeğin Kaburga kemiğine İndirgenecek İkincil Bir Fenomen Değildir!...". *EKEV Akademi Dergisi - Sosyal Bilimler*, 10/27 (2006), s. 1-20.
- Korsak, Mary Phil. "Havva, Kötü mü Yoksa İftiraya mı Uğradı?". Çev. Cengiz Batuk. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 31 (2011), s. 279-293.
- Küleynî, Muhammed b. Ya'kûb. *el-Kâfî*. 7 Cilt. Beyrut: Menşûrâtü'l-Fecr, 2007.
- Meclisî, Muhammed Bâkır b. Muhammed. *Bihâru'l-envâri'l-câmia li-düreri ahbârî'l-eimmeti'l-athâr*. 4. Baskı. 110 Cilt. Beyrut: Müessesetü'l-Vefâ, 1404/1984.
- Mukâtil b. Süleymân, Ebu'l-Hasen el-Belhî. *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*. Nşr. Abdullah Mahmud Şahhâte. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâs, 1423/2002.
- Musa Carullah. *Uzun Günlerde Oruç*. Nşr. Abdullah Kahraman. İstanbul: İz Yayıncılık, 2009.
- Mücâhid, Ebu'l-Haccâc b. Cebr. *Tefsîru Mücâhid*. Nşr. Muhammed Abdüsselam Ebu'n-Nîl, Kahire: Dâru'l-Fikri'l-İslâmî el-Hadîse, 1410/1989.
- Öz, Mustafa. "Ca'fer es-Sâdık". *DİA*.
- Serrâc, Ebu'l-Heysem Hâlid b. Mirdâs. *el-Cüz'ü min hadîsi Ebi'l-Heysem Hâlid b. Mirdâs*. Nşr. Emre Yazıcı, Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 2014.
- Süfyân es-Sevrî, Ebû Abdullah b. Saïd b. Mesrûk. *Tefsîru Süfyân es-Sevrî*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1983.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Tefsîru't-Taberî = Câmiu'l-beyân fi te'vili'l-Kur'ân*. Nşr. Ahmed Muhammed Şâkir. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2000.
- Ünal, Yavuz. *Hadisin Doğuş ve Gelişim Tarihine Yeniden Bakış*. Samsun: Etüt Yayınları, 2001.
- Zehebî, Ebû Abdullah Şemseddîn. *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*. thk. Şuayb Arnaût. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1405/1985.

Issue of Creation of Women by Ribs (Analyzing Narratives in Terms of ‘Aslu’l-Hadīth and Hadith Narrative Geography)

Hüseyin AKGÜN*

Extended Abstract

There is thought that woman was created by ribs of Adam in the culture of both Islam and other divine religions. This issue has been criticized by some of West-erlies as well as it also has been criticized by Muslim authors on different occa-sions. What is the reason for this Torah-based thought to place in Islam culture? There are differences in narratives on this issue. While a part of these differences mentions sensitivity of woman by likening it to ribs, another part argues that the woman in person was created by the ribs of Adam. Do these two different narra-tive groups vary by geography? We thought that it is to the point to make a re-search to find answers for this and such questions.

Similarly to our previous study⁵⁷ we endeavored to reveal the conserved state of narratives by evaluating the popular hadiths relating to the creation of woman by ribs in terms of ‘asl al-hadīth⁵⁸ and hadith narrative geography⁵⁹. First of all, it was tried to specify the oldest variances (‘asl al-hadīth) of hadith to analyze them by dividing them into their own geography. The root of persons at the end of isnāds was especially considered in determining related geography. Thus, while the ends of sanads were regional in the beginning, it changes based on spreading hadiths.

The oldest narrative that we can reach relating to the creation of woman by ribs is a news that is written in Abd al-Razzaq’s book called *al-Musannaf* based on Prophet Abraham. It is expressed in this narrative to Abraham that his wife, Sa-rah was created by his ribs. There are several reasons for us to think that this part about creation by ribs emanates from the narrative teller Sufyān b. al-‘Uyayna (d.198/814). Another narrative teller expresses this hadith as “إِنَّ الْمَرْأَةَ = مِثْلُ الضِّلَعِ = The woman is like a rib”. On the other hand, another similar narra-tive was certainly expressed by Abū al-Buhtarī Sa’id b. Fayrūz (d. 83/702); “woman is like a rib”. This Kūfa origin hadith is not attributed to the Prophet, there is talked about a divine inspiration that was sent to Prophet Abraham. This

* Assoc. Prof., Ondokuz Mayıs University Faculty of Theology, Department of Hadith, huseyin.akgun@omu.edu.tr, Orcid Id: <https://orcid.org/0000-0002-5335-9901>

⁵⁷ Hüseyin Akgün, “İnşikâk-ı Kamer Hâdisesi (Rivâyetlerin Aslu’l-Hadis ve Hadis Coğraf-yası Açısından Ele Alınması)”, *Siyer Araştırmaları Dergisi* 3 (2018): 33-54.

⁵⁸ Aslu’l-hadis konusunda bkz. Hüseyin Akgün, “Mütekaddimûn Âlimlerin Hadislerin Aslımı Tespit İçin Kullandıkları İki Kavram: “Aslu’l-Hadis” ve “Mahfûz””, *Hikmet Yurdu Dergisi* 7/14 (2014): 109-140.

⁵⁹ Bkz. Hüseyin Akgün, *Hadis Rivâyet Coğrafyası*, (İstanbul: İFAV, 2019).

divine inspiration that is about women in Abrahamic tradition was probably attributed to the creation of Eve by falsifying in Bible (Genesis 2:22).

Basra-based narratives that were transferred from Abū Zar al-Gifārī (d. 32/653) and Samura b. Jundab (d. 60/680) are narrated in forms with comparison and creation. Some Madinah origin narratives of Hz. Aişe are in form with the comparison. So and so, narratives of Abū Hurairah who came from Madinah are in form with the comparison. Accordingly, we only see the form with creation in narratives of narrative tellers from Kūfa and Basra. We think that this is about being Iraq more open to the effect of foreign cultures. It can also be seen in hermeneutics.

About the narrative culture of the Shi'a, much as the ones in the form with creation were given here, there are narratives in the form with the comparison that is about both Prophet Muhammad and Abraham in the most respected book of al-Kulaynī (d. 329/941) for the Shi'a.

All the marfū' hadith narratives in forms with both comparison and creation were transferred within the context of kindness and sensitivity of women. However, this issue has completely been discussed as an ontological topic in interpretations.

The information relating to the creation of Eve by the ribs was first expressed by glossators from Iraq and Khorasan such as Mujāhid (d. 103/721), Wahb b. Munabbih (d. 114/732), Qatāde (d. 117/735) and Muqātil b. Sulaiman al-Balḥī (d. 150/767). This related information is not based on Muhammad in any of the expressions.

The remarkable point here is that woman is not likened to ribs in any of the related interpretations; it is just ontologically analyzed. Thus, the part of the case relating to behavior is only seen in hadith books.

As is seen, while all the hadiths are about politeness and sensitivity of women, it has been turned into an ontological information by the effect of other cultures and interpretations. Hadith was told to recommend to be nice to women, not give any information relating to the creation of women.

In conclusion, it is obviously seen that the belief of the creation of women by ribs is unrequited in marfū' hadiths. Politeness and sensitivity is the issue that is pointed out in hadiths. In this regard, expressions which evoke creation and are seen in the wording of hadiths are the use of narrative tellers by the effect of other cultures and the first interpretations under the effect of related cultures. In other words, it can be mentioned that the cultural perceptions of narrators might cause them to believe in such a thought by alteration the hadith in sense.

About interpretations, we see that the general run of narratives here is the narratives in mawqūf and maktū' characteristics. Thus, it can be easily said that the source of information is the People of the Book.

Then, the belief relating to the thought of the creation of women by ribs is rooted in interpretations that are under the effect of Torah culture and problematic hadiths which are affected by related culture.

Keywords: Aslu'l-hadīth, Hadith Narrative Geography, Creation of Women, Ribs, Alteration of Narrators.

